

Al en muziek

Prof. Dr. Ir. Bart De Moor
ESAT-STADIUS, KU Leuven

www.alamirefoundation.org
www.bartdemoor.be

Overzicht

I De wiskunde en fysica van muziek

II Muziek als taal

III Muziekherkenning en AI: Shazam

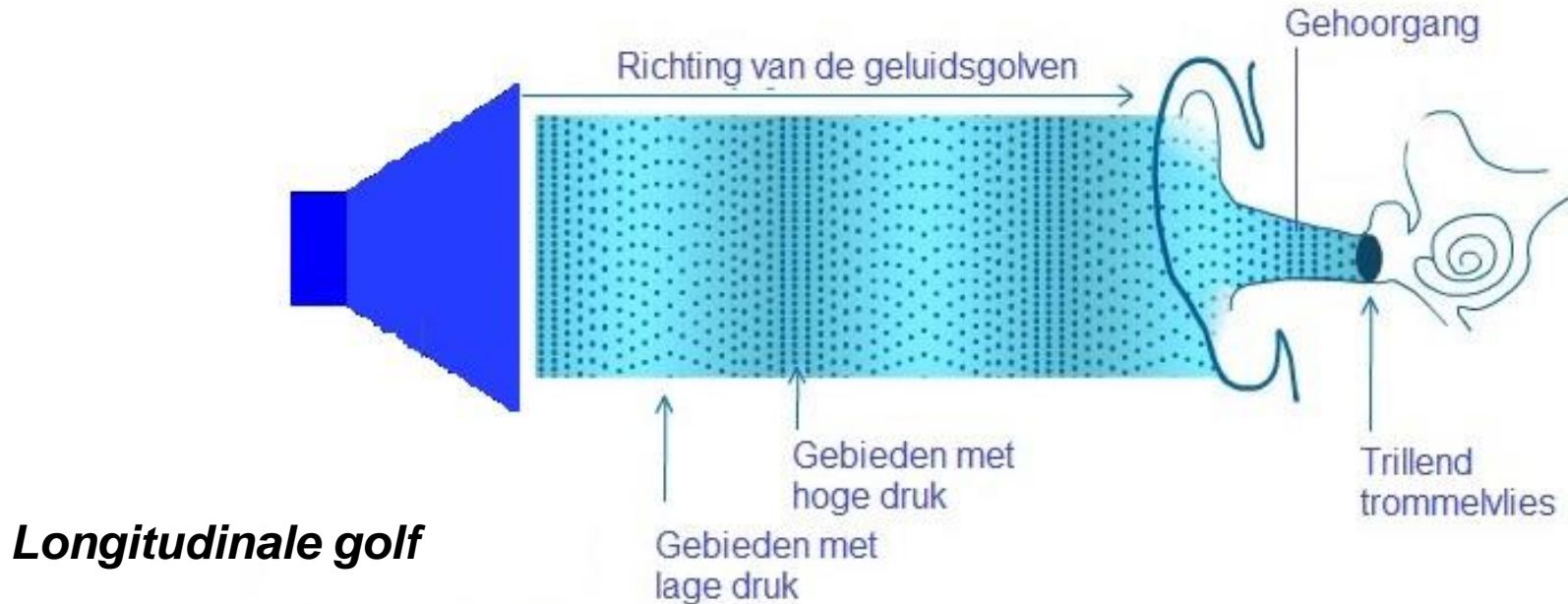
IV AI en 'reverse acoustics'

V AI en polyfonie ontsluiten

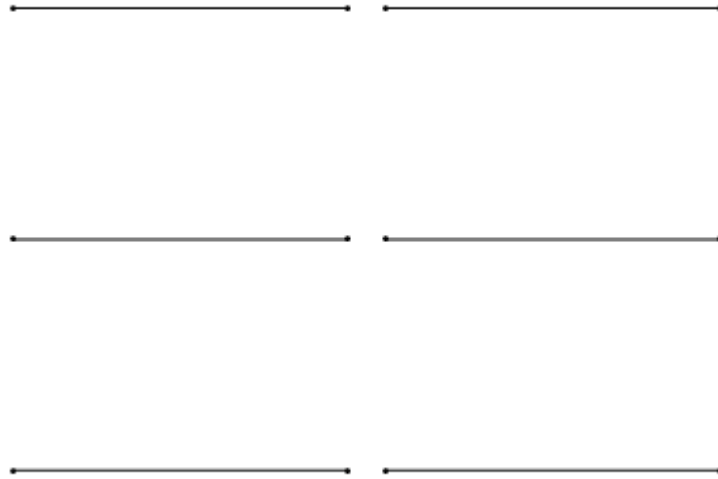
I Wiskunde en fysica van de muziek

Wat is klank?

Klank of Geluid = Trilling in een medium:

De trillende snaar

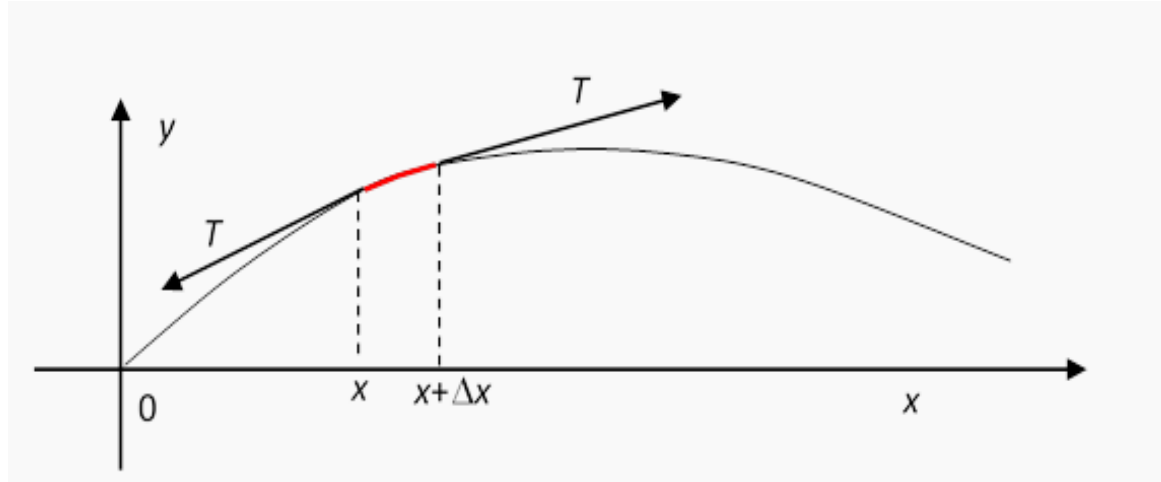

Staande golven op een snaar

Fundamentele frequentie (toonhoogte/grondtoon) + eerste 5 overtonen (harmonischen)

De trillende snaar

*initiële uitwijking/
aanslag*

Spanning

$$c^2 = \frac{T}{\rho}$$

materiaaldichtheid

**Bewegingsvergelijking
voor een perfect elastische snaar :**
$$\frac{\partial^2 y(x, t)}{\partial t^2} = c^2 \frac{\partial^2 y(x, t)}{\partial x^2}$$

De trillende snaar

resulterende trilling = fysische superpositie van oplossingen i.e. trillingen:

$$y(x,t) = \sum_{n=1}^{\infty} \left[(A_n \cos\left(\frac{n\pi ct}{L}\right) + B_n \sin\left(\frac{n\pi ct}{L}\right)) \right] \sin\left(\frac{n\pi x}{L}\right)$$

$$A_n = \frac{2}{L} \int_0^L f(x) \sin\left(\frac{n\pi x}{L}\right) dx. \quad y(x,0) = f(x)$$

$$B_n = \frac{2}{n\pi c} \int_0^L g(x) \sin\left(\frac{n\pi x}{L}\right) dx. \quad \frac{\partial y(x,t=0)}{\partial t} = g(x)$$

A_n en B_n functies van snaarlengte en initiële uitwijking.

De Trillende Snaar

De oplossingsruimte aanpassen:

$$y(x,t) = \sum_{n=1}^{\infty} \left[(A_n \cos\left(\frac{n\pi ct}{L}\right) + B_n \sin\left(\frac{n\pi ct}{L}\right)) \sin\left(\frac{n\pi x}{L}\right) \right]$$

$$c^2 = \frac{T}{\rho}$$

Wijzigen van snaarlengte L

Wijzigen van spanning T

Wijzigen van dichtheid ρ

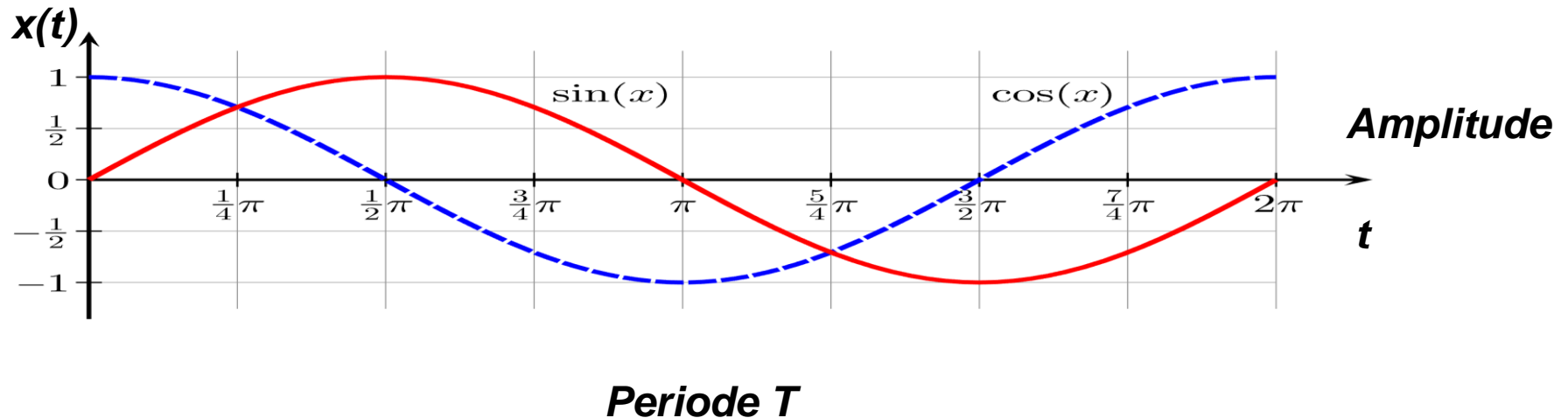

**runder-of schapendarm-snaar 9
voor historische uitvoering**

Stelling van Fourier

Elke voldoende continue functie kan geschreven worden als som van sinussen en cosinussen.

$$x(t) = a_0 + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos(2\pi kt/T) + b_k \sin(2\pi kt/T))$$

Stelling van Fourier

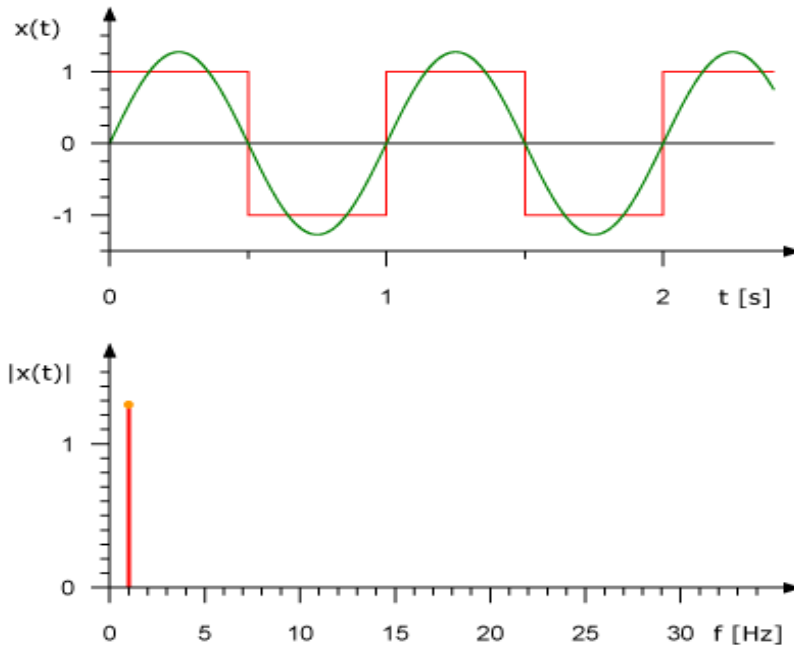
Elke voldoende continue functie kan geschreven worden als som van sinussen en cosinussen.

$$x(t) = a_0 + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos(2\pi kt/T) + b_k \sin(2\pi kt/T))$$

Ideale snaar beschrijft het bijzondere geval waarbij de hogere harmonischen (golven voor verschillende k) gehele veelvouden zijn van de fundamentele frequentie.

Fourierontbinding

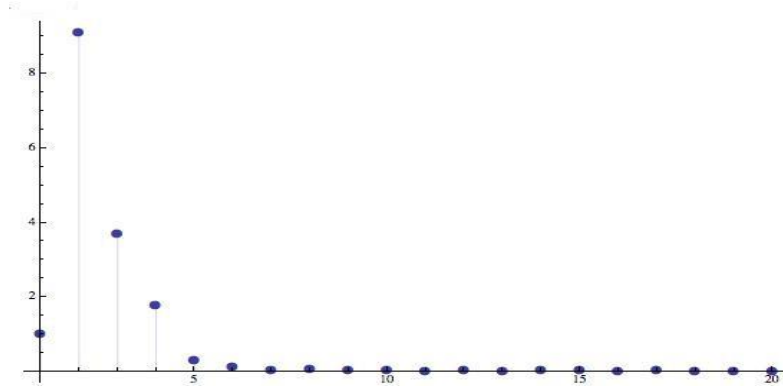
$$x(t) = a_0 + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos(2\pi kt/T) + b_k \sin(2\pi kt/T))$$

Fourierontbinding

$$x(t) = a_0 + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos(2\pi kt/T) + b_k \sin(2\pi kt/T))$$

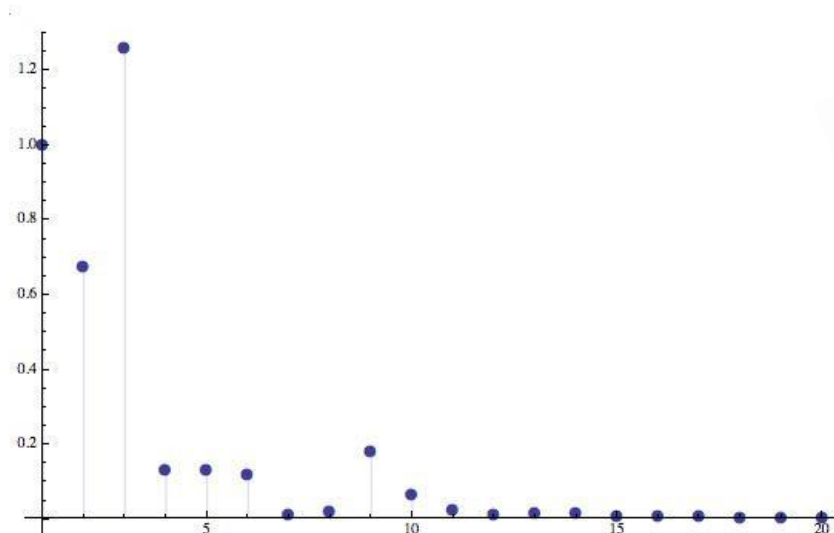
Amplitude

**zelfde La (A4)
bij 440 Hz**

Harmonisch getal, k

Amplitude

**Verschillende instrumenten
hechten bij een zelfde noot
i.e. fundamentele frequentie
een ander belang aan de
overtonen.**

Harmonisch getal, k

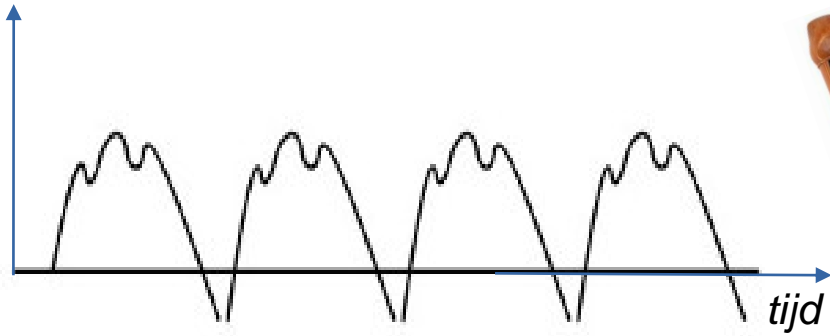
Timbre/klankkleur

$$x(t) = a_0 + \sum_{k=1}^{\infty} (a_k \cos(2\pi kt/T) + b_k \sin(2\pi kt/T))$$

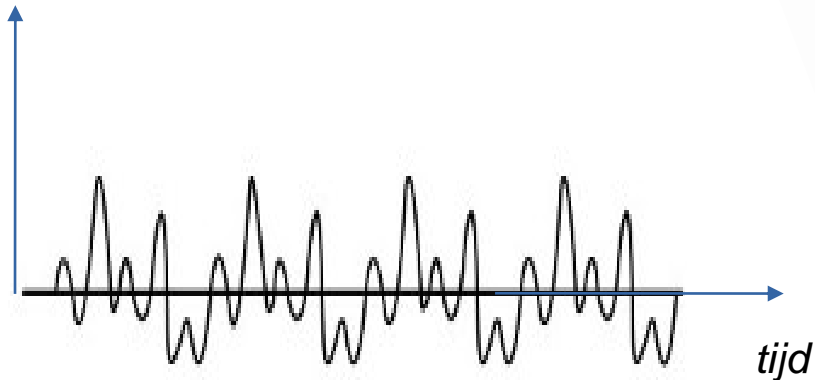
**zelfde La
bij 440 Hz**

Klankkleur is hoe we de vorm van het golfpakket i.e. de som van de golven in de Fourierontbinding interpreteren.

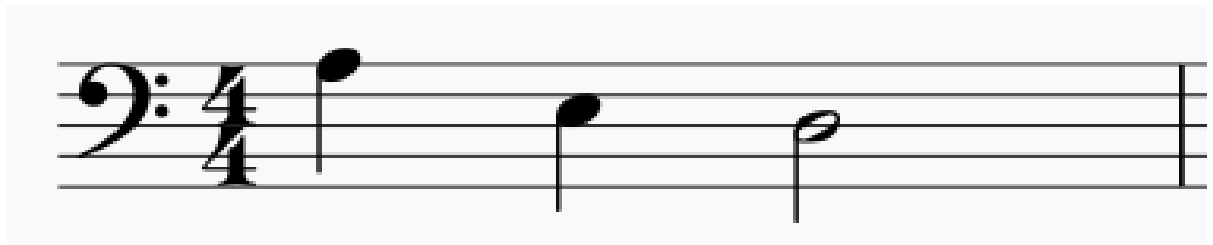
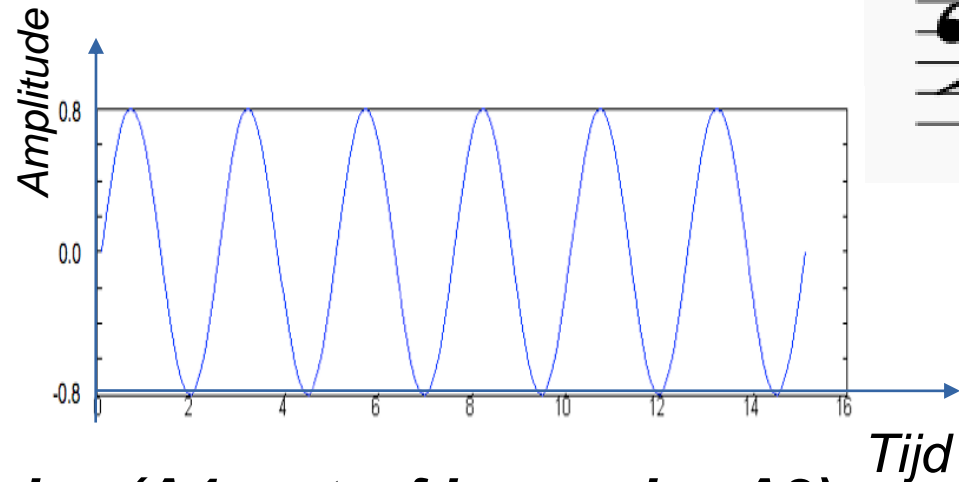
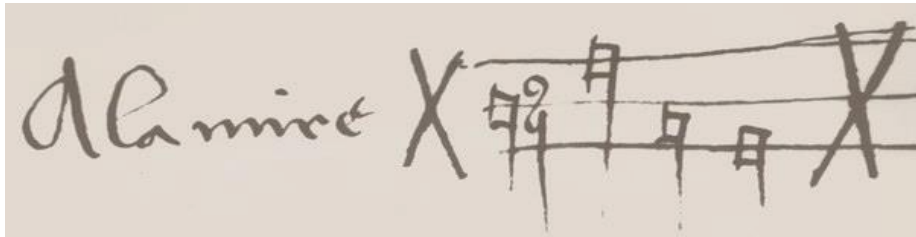
Amplitude

Amplitude

Nootfrequenties

La, A3
220Hz

Mi
164.81Hz

Re
146.83Hz

La (A4, octaaf hoger dan A3)
440HZ = 440 pieken per seconde

Nootfrequenties: verhoudingen

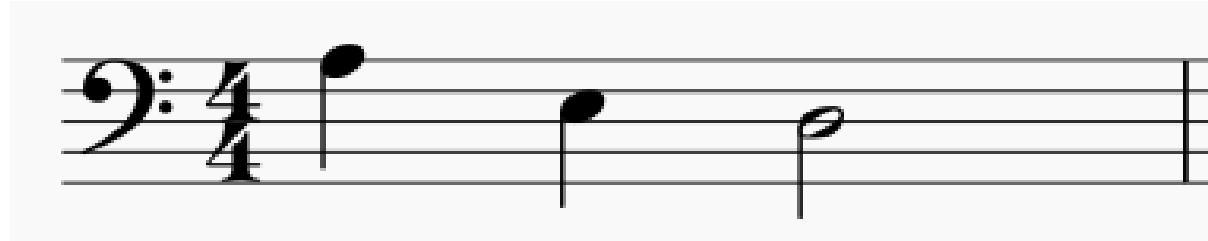
Frequentieverhouding grondtonen

$A4/A3 \approx 2/1$ octaaf

$A4/E3 \approx 4/3$ reine kwart

$A4/D3 \approx 3/2$ reine kwint

$E3/D3 \approx 9/8$ grote secunde

La, A3
220Hz

Mi, E3
164.81Hz

Re, D3
146.83Hz

Consonante intervallen zijn die intervallen met een eenvoudige verhouding tussen de frequentie van de grondtonen.

II Muziek als taal

Wat is muziek?

Muziek, van het grieks μουσική (mousikè), de kunst van de muzen.

De kunstzinnige schikking en combinatie van de klanken van muziekinstrumenten en de menselijke stem om schoonheid van vorm dan wel uitdrukking van emotie te bereiken (Wikipedia).

Globale muzikale structuur

Ritme, Toonaard, Tempo,
atmosfeer

*Des pas sur la
neige*
- Debussy

Triste et lent (♩ = 44)

pp *p expressif et douloureux*

più pp

*Ce rythme doit avoir la valeur sonore
d'un fond de paysage triste et glacé*

Gestructureerde onderverdeling

bv. Sonata
vorm:

Exposition Development Recapitulation

A: I B: V V (and others) A: I B: V

minor: III or V

Lokale muzikale structuur

Melodische structuur

Monofonie =
een enkele
muzikale lijn in
unisono

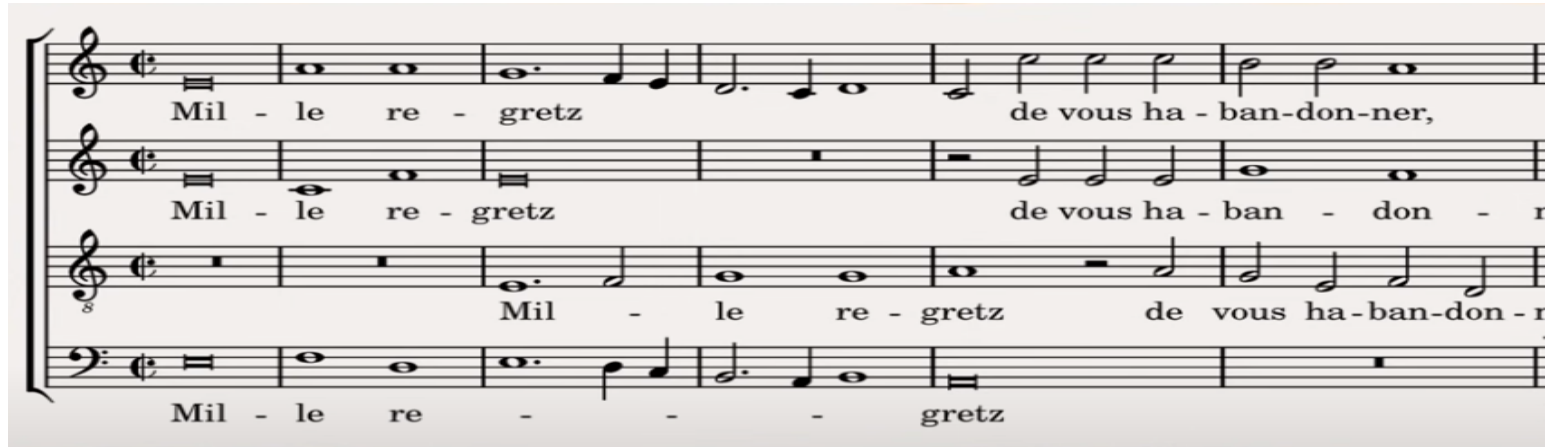
Resp.
8.
I

n pa- ce in i- dipsum * Dórmi- am et re-

Het responsorium *In pace in idipsum*

Polyfonie =
verschillende
melodieën in
contrapunt

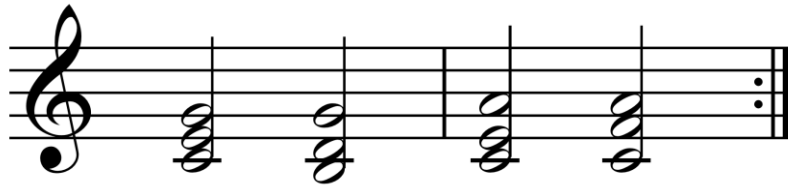
Mil - le re - gretz de vous ha - ban - don - ner,
Mil - le re - gretz de vous ha - ban - don - ner,
Mil - le re - gretz de vous ha - ban - don - ner,
Mil - le re - gretz

Mille regretz, Josquin des Prez

Lokale muzikale structuur

Akkoorden en Harmonische progressies

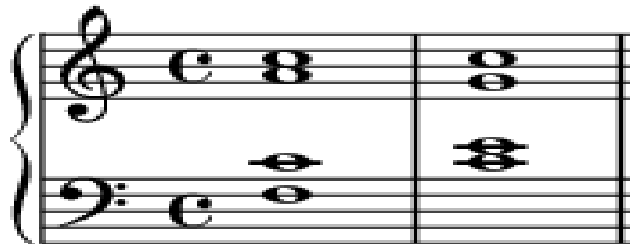
I-V-vi-IV

Let it be, Can you feel the love tonight, Take on me, Don't stop believin', ...

Cadenzen

IV-I
Amen cadens

III Muziekherkenning en AI: Shazam

Shazam

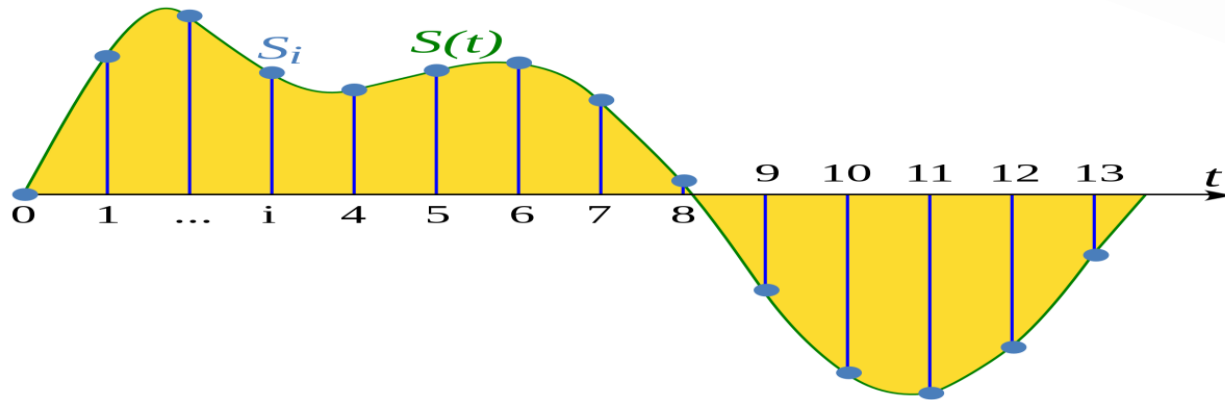

- Audioherkenning op basis van korte fragmenten (5 s) ook in rumoerige omgeving
- Database van 8 miljoen audiobestanden, van muziek tot reclamedeuntje
- Meer dan 1 miljard app downloads
- Hoeveelheid queries is graadmeter voor populariteit/inkomsten artiesten

Hoe werkt Shazam?

Van digitaal naar analoog:

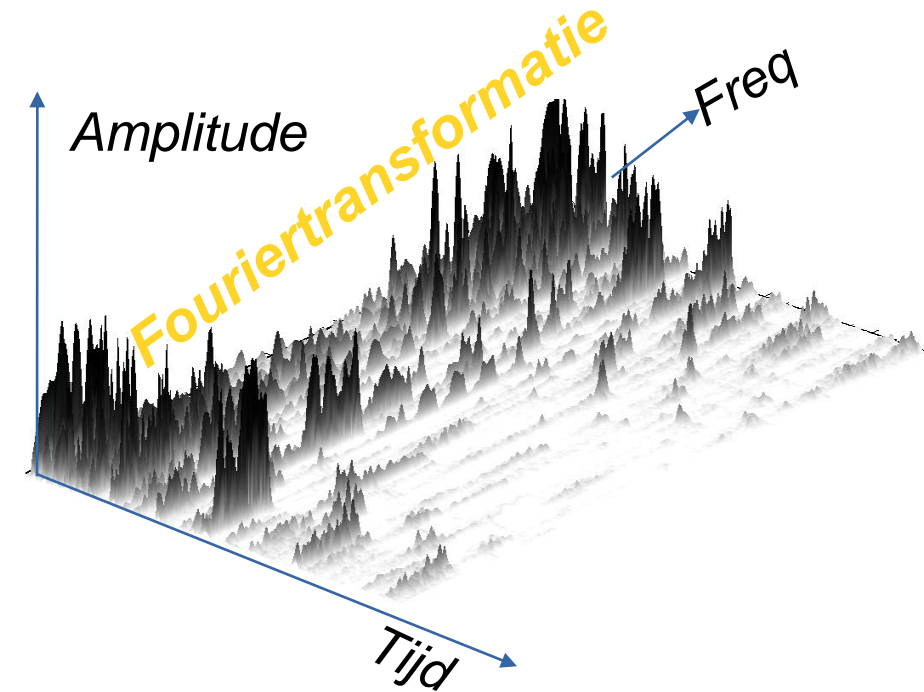
Nyquist-Shannon:

*Voor foutloze bemonsteringsfrequentie $\geq 2 \times$ maximale frequentie in het signaal
=> Bemonsteringsfrequentie CD, MP3, ... op $2 \times$ maximaal hoorbare freq ~ 20 kHz*

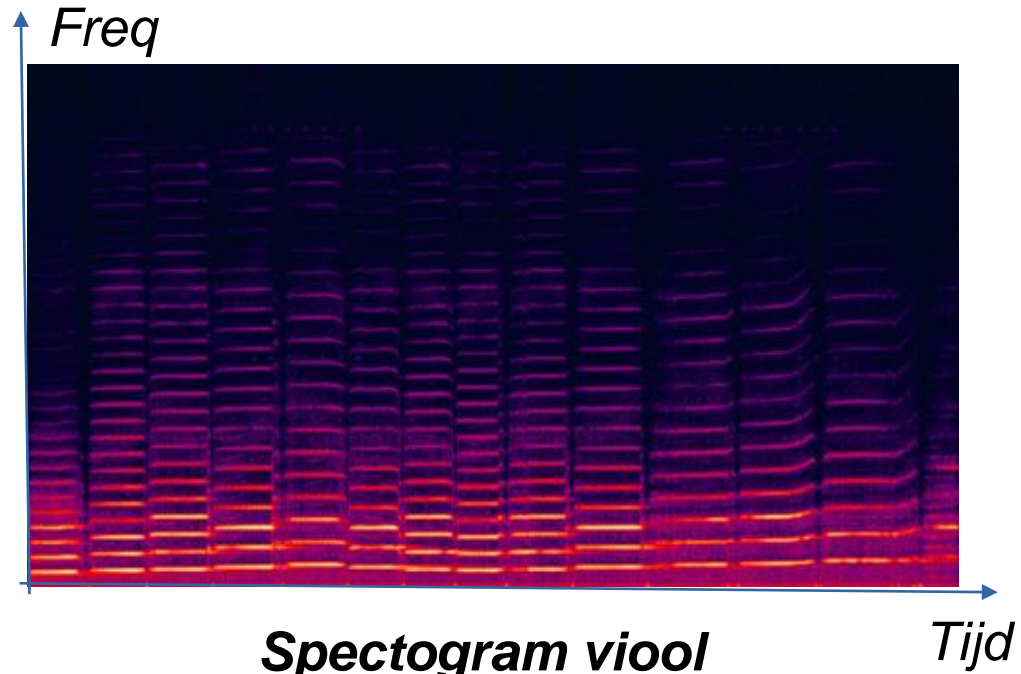

Hoe werkt Shazam?

Spectrogram: een muzikale vingerafdruk

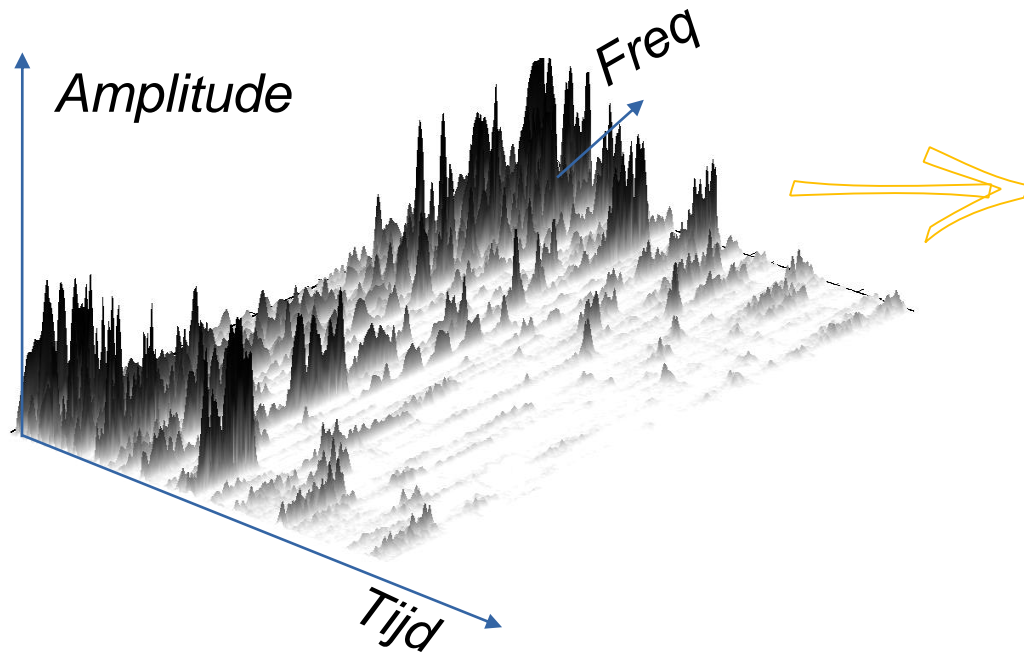
Spectrogram muziekstuk

Spectrogram viool
*Piekintensiteit bij fundamentele frequenties!*₂₅

Hoe werkt Shazam?

Spectrogram: een muzikale vingerafdruk

Spectrogram muziekstuk

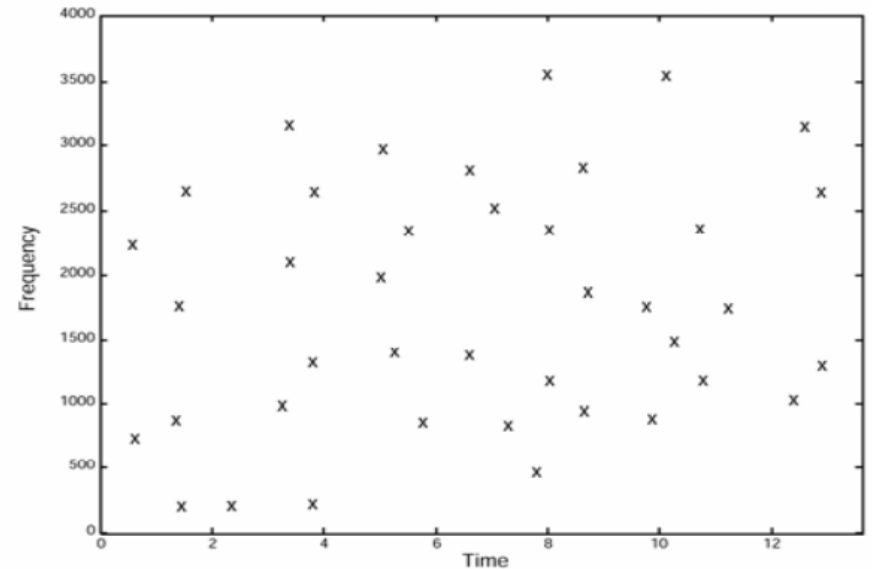

Fig. 1B - Constellation Map

Constellatiekaart : Ruis filteren door uit het spectrogram piekamplituden te kiezen

Hoe werkt Shazam?

Constellatiekaart

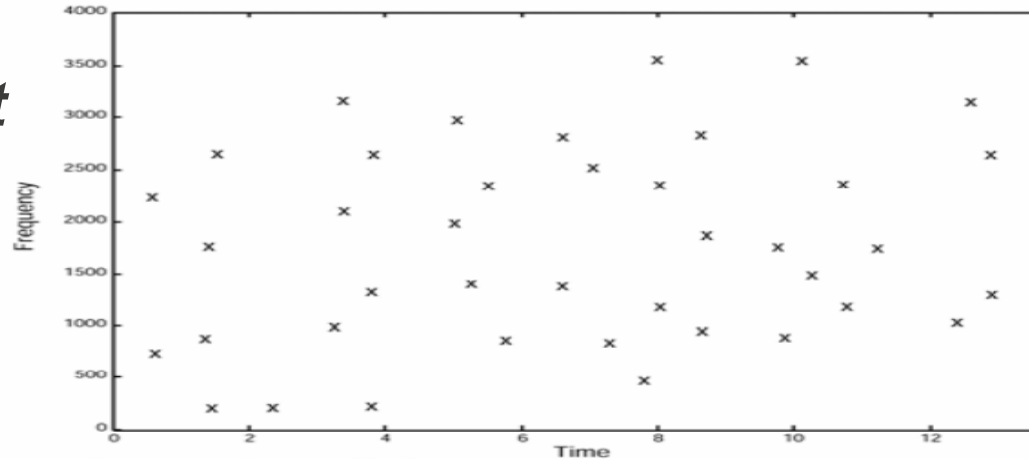

Fig. 1B - Constellation Map

- Wordt **bij query gemaakt** over lengte opname van de gebruiker
- **Werd gemaakt** over gehele tijdsduur van alle stukken in Shazam **databank**

Song matching

//

constellatiekaart van query komt overeen met een kaart uit databank

Hoe werkt Shazam?

Probleem: één song bevat ettelijke constellatiekaarten en enkele piek is weinig informatief → **vergelijking constellatiekaart query en databasekaarten duurt lang.**

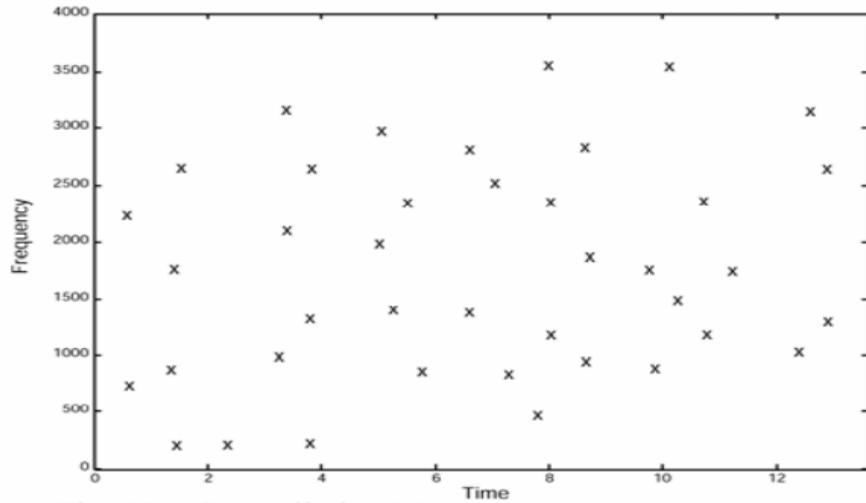

Fig. 1B - Constellation Map

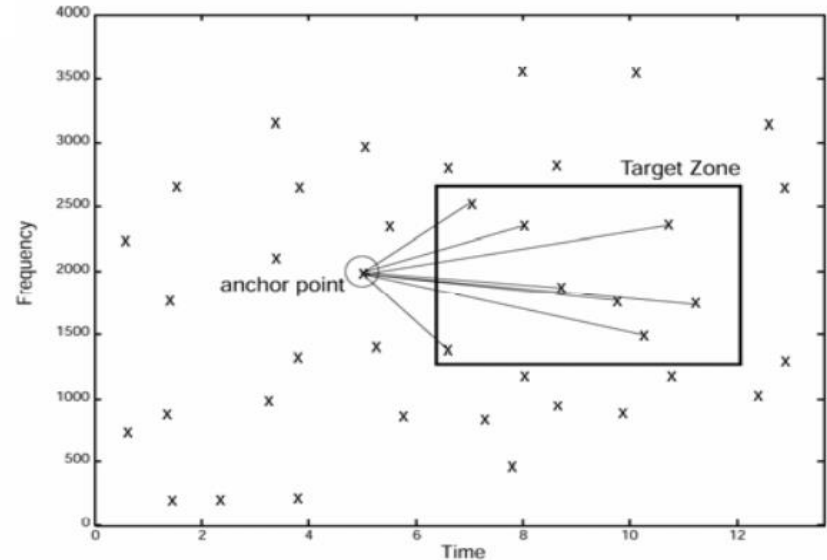

Fig. 1C - Combinatorial Hash Generation

Oplossing: sample in regelmatige tijdsintervallen een ankerpunt (piek) en verbind deze met andere pieken in naburige regio in de constellatiemap.

→ **minder pieken om te vergelijken, wél meer informatief**

Hoe werkt Shazam?

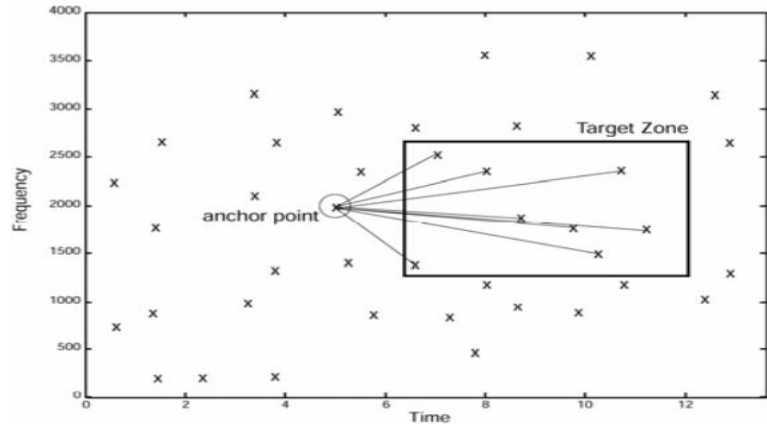

Fig. 1C - Combinatorial Hash Generation

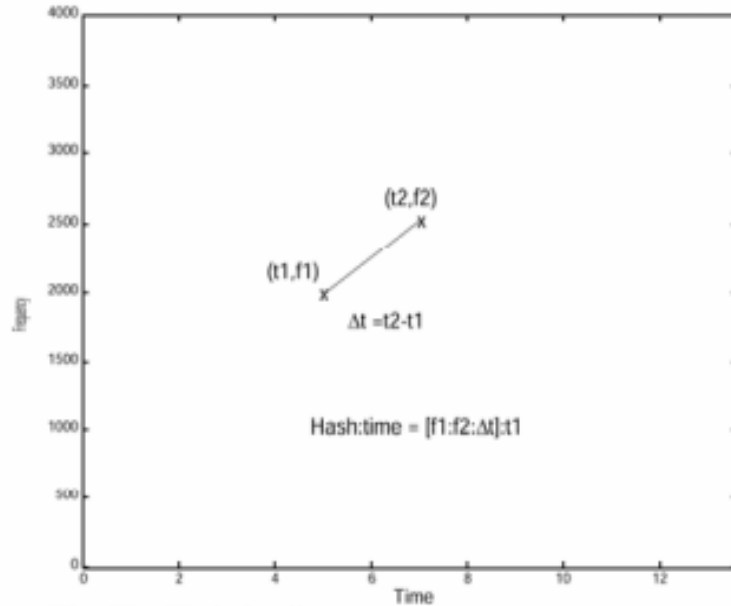
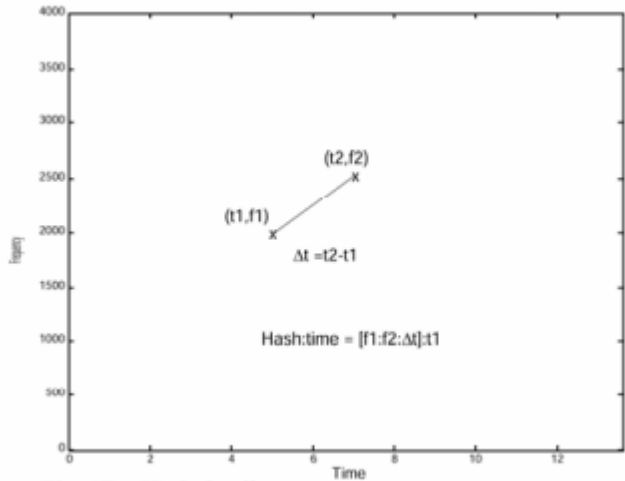

Fig. 1D - Hash details

Een koppel punten = **hash** uit het constellatiediagram van de query bestaat uit [hoogte piek 1, hoogte piek 2, tijdsverschil tussen pieken]

Hoe werkt Shazam?

bitrepresentatie hash

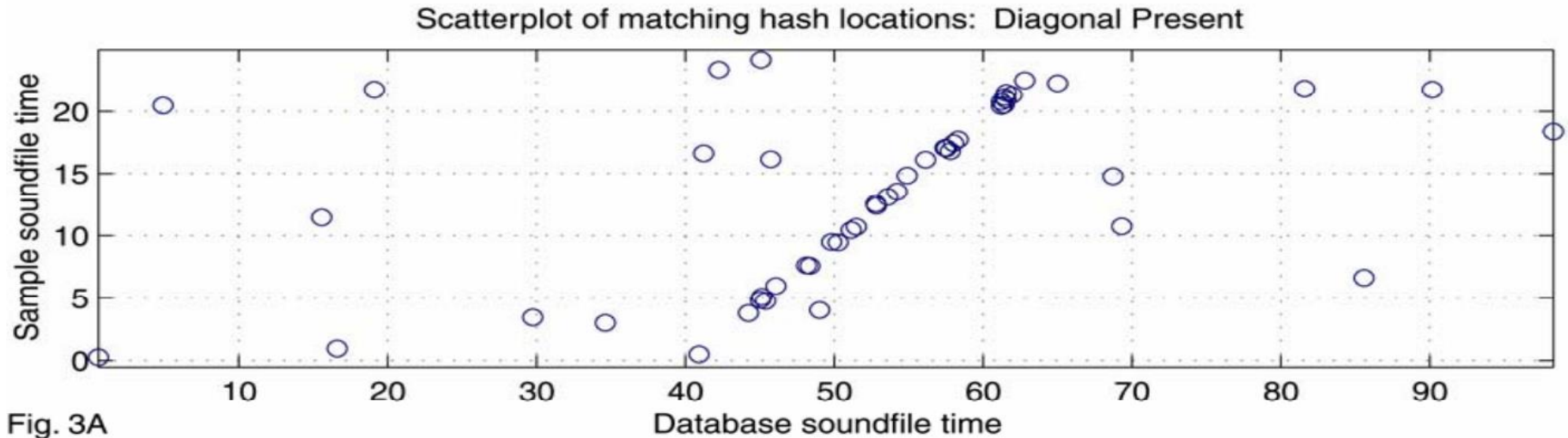

Hash Tag	Time in Seconds	Song
30 51 99 121 195	53.52	Song A by artist A
33 56 92 151 185	12.32	Song B by artist B
39 26 89 141 251	15.34	Song C by artist C
32 67 100 128 270	78.43	Song D by artist D
30 51 99 121 195	10.89	Song E by artist E
34 57 95 111 200	54.52	Song A by artist A
34 41 93 161 202	11.89	Song E by artist E

Ook een hash uit het constellatiediagram van de database bestaat uit: [hoogte piek 1, hoogte piek2, tijdsverschil tussen pieken]

Met deze hash associëren we de aanvangstijd van het ankerpunt en het het werk waaruit de constellatiemap komt.

Hoe werkt Shazam?

Opname kan op eender welk moment in het afgespeelde nummer plaatsvinden

Voor hashes is echter de lengte van de tijdsintervallen van belang, niet de absolute tijd

→ ***Match als hash van sample en hash database file op een diagonaal liggen***

IV AI en 'reverse acoustics'

Probleem: capteren en reproducieren van akoestiek

Meting

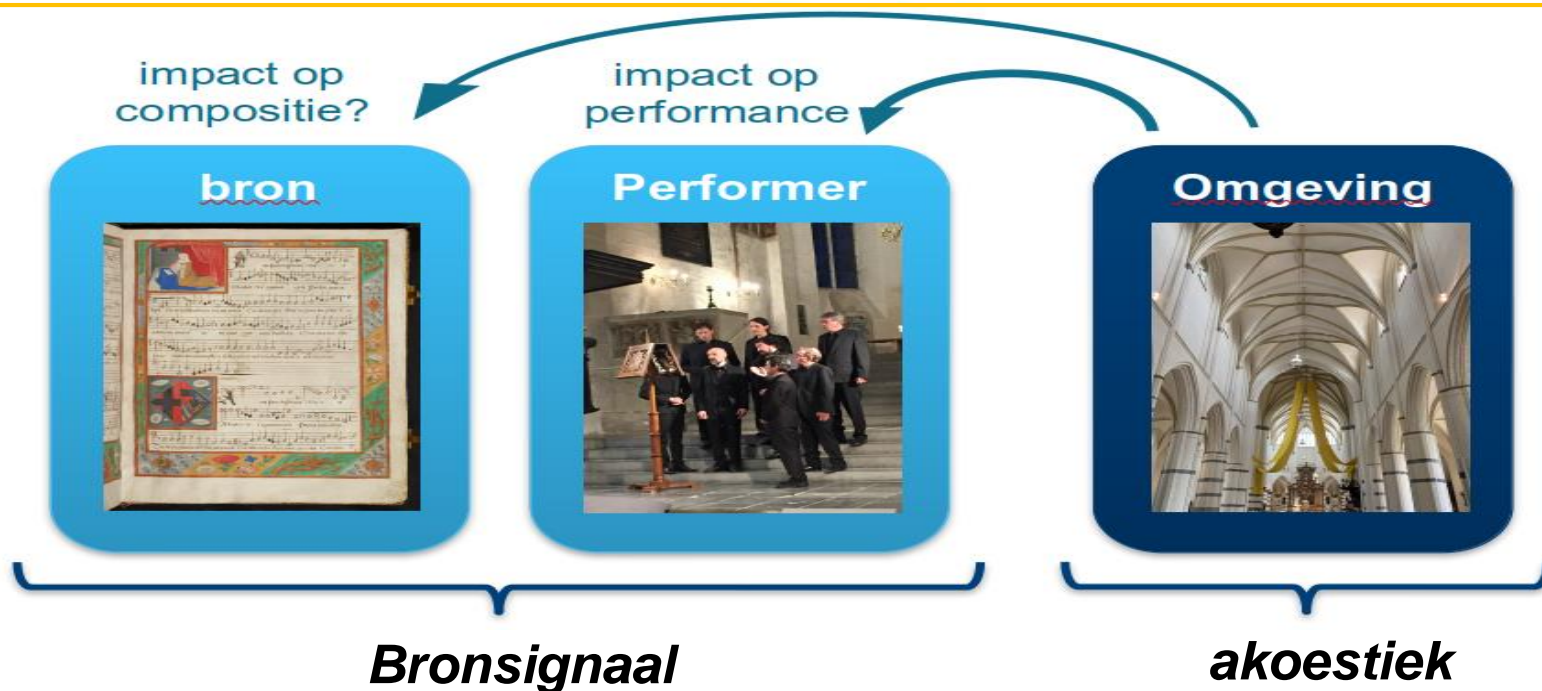
Archivering

Reproductie

Wat is de akoestiek van een ruimte?

Akoestiek = voortplanting en reflectie van geluidsgolven binnen een gegeven ruimte onafhankelijk van het bronsignaal

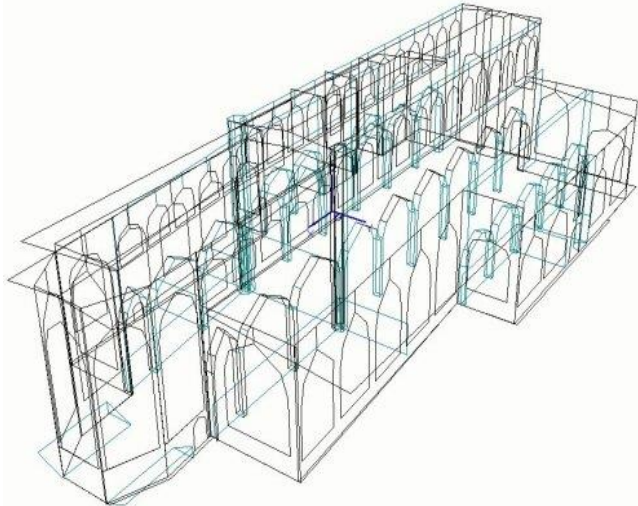

Ruimtelijke akoestiek capteren

1. Meet geometrie van ruimte en objecten

2. Meet verstrooiingseigenschappen van ruimte en objecten

→ *Reproductie?*

→ Moeilijk, tijdsintensief, duur

Data-driven modeling

Fundamenteel resultaat voor lineaire tijds-invariante systemen

delta functie

impuls respons

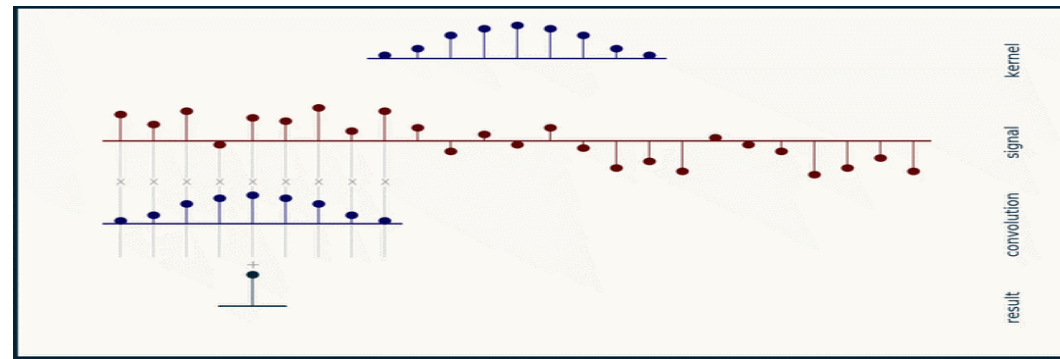
Impulsrespons bevat alle informatie van het systeem.

Output systeem met willekeurige input kan berekend worden via convolutie

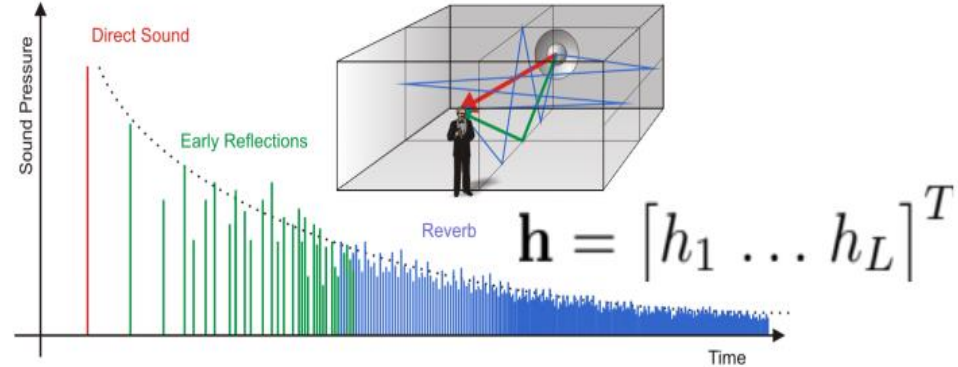
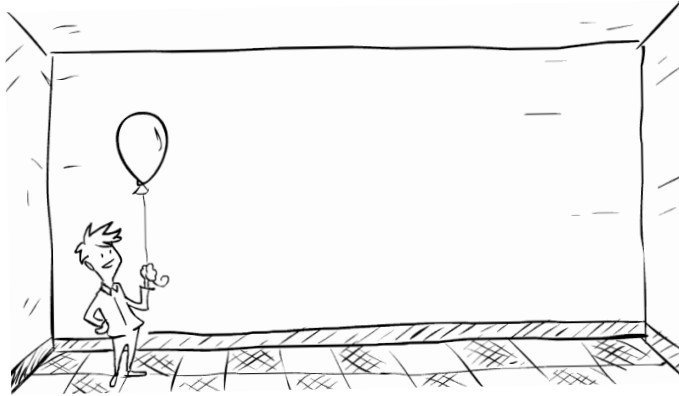
$$\mathbf{h} = [h_1 \dots h_L]^T$$

$$\mathbf{x} = [x_1 \dots x_N]^T$$

$$\mathbf{y} = \mathbf{h} * \mathbf{x}$$

Data-driven modeling

Pieken in impulsrespons representeren akoestische reflecties

Data-driven model voor ruimteakoestiek

Probleem: 1 impulsrespons $\sim 10^4$ samples $\sim 10^5$ bits

Plenkoestische sampling theorie:

100^3 bron positie $\times 100^3$ obs positie

Grootte orde = petabyte (1 petabyte = +/- 200 000 movie DVDs)

Meting: data-driven modeling

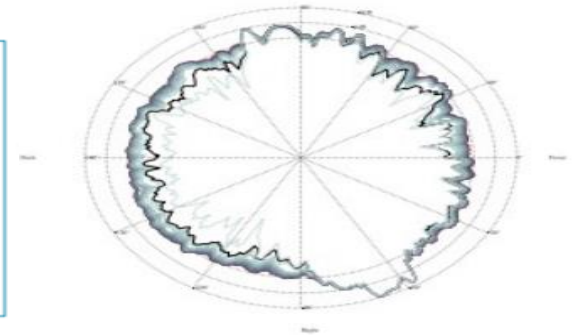
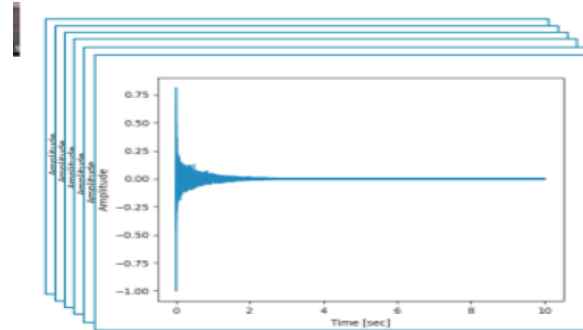
Case study: Nassau Chapel, KBR Brussel

Genelec 8030C

G.R.A.S. VIP 50VI-1

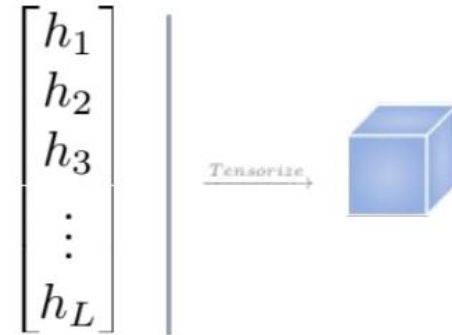

AI en archivering: data-approximatie

Impulsrespons = vector in 10^4 dimensies $\rightarrow$ **Curse of Dimensionality**

Hervorm de vector (1D rij) naar N-D rij:

- *Matrix* = 2 - D rij $\sqrt{L} \times \sqrt{L} = 100 \times 100$
- *Tensor* = N- D rij $\sqrt[N]{L} \times \sqrt[N]{L} \times \dots \times \sqrt[N]{L}$

Tensor valt te ontbinden en te benaderen in componenten (polyadische decompositie) :

Reproductie

→ 3D luidsprekeropstelling in semi-anechoïsche kamer

Alamire Interactive Lab @ Library of Voices

→ Convolutie van het bronsignaal met de ruimtelijke impulsrespons waar reflectiehoek $\approx$ luidsprekerhoek

→ **REAL-TIME** emuleren van ruimtelijke akoestiek

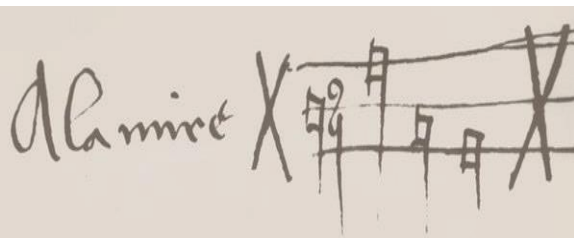

V AI en polyfonie ontsluiten

Ontsluiten van polyfonie

- Franco-Flamands gedurende de renaissance bij de **meest gewaardeerde musicici en componisten** in de Westerse wereld.
- Hun muziek, de **polyfonie**, is genoteerd in mensurale notatie, een in onbruik geraakt systeem, door velen **moeilijk te interpreteren** → **verminderde verspreiding**
- Veel van dit erfgoed dient nog ontsloten te worden door **digitizatie** van tekst, muziek, illuminaties en heraldiek en het maken van **transcripties**.

Alamire Foundation

Internationaal studiecentrum in samenwerking met KU Leuven, voor muziek in de Nederlanden van de middeleeuwen tot 1800

Stimuleert en voert wetenschappelijk- en praktijkonderzoek uit
Bijzondere aandacht voor onbekende of onontgonnen bronnen

Ontwikkelt state-of-the-art methodes voor digitalizatie, valorisatie en conservatie van muzikaal erfgoed

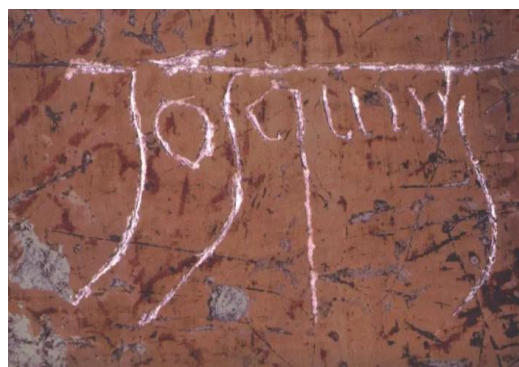

Alamire Foundation

Verspreiding, conservatie en studie van Vlaams erfgoed

Franco-Flamands zoals Dufay, Ockeghem, de Rore en Josquin Des Prez als muzikale Vlaamse Primitieven: absolute wereldtop!

Ontsluiten van polyfonie

Mensurale notatie

Notatiesysteem voor meerstemmige muziek in de renaissance

Geen maatstrepen, enkel *dubbele maatstreep* op het einde van de partij

Stemmen zijn niet gealigneerd, dus geen onmiddellijk overzicht op harmonische structuur

Mollen en kruisen niet altijd genoteerd: *musica ficta*

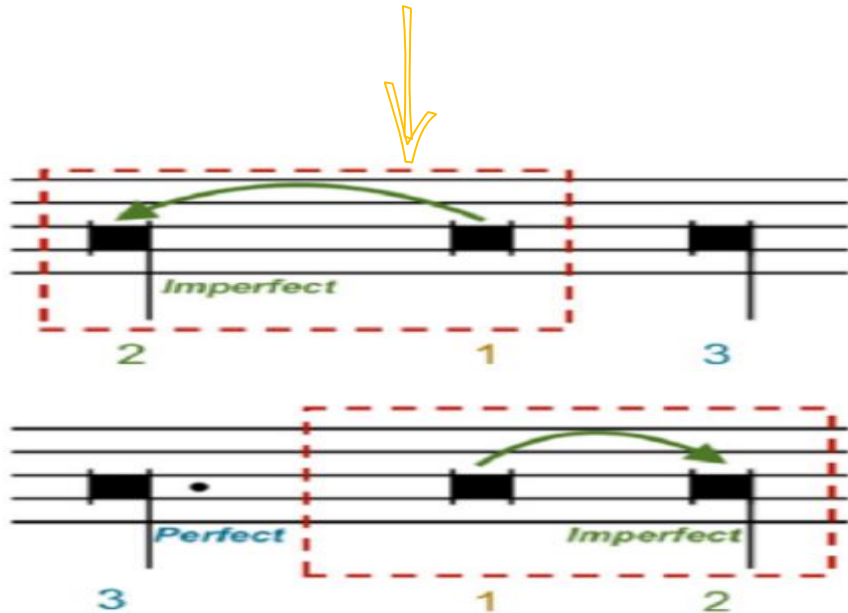
Leuven
Chansonnier

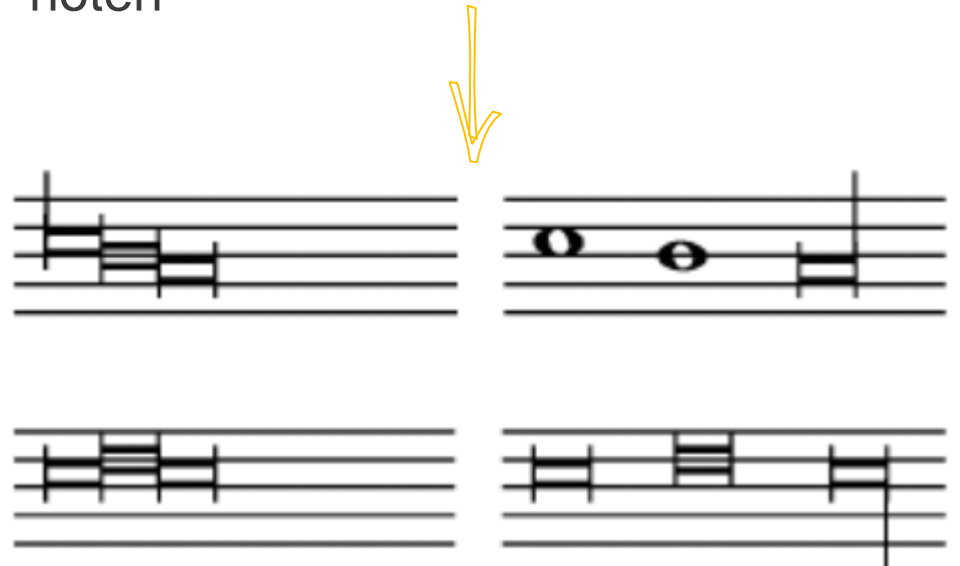
Ontsluiten van polyfonie

Ambigüiteit mensurale notatie

punt kan verdelen in groepen van drie
punt kan ook duratie met helft verlengen

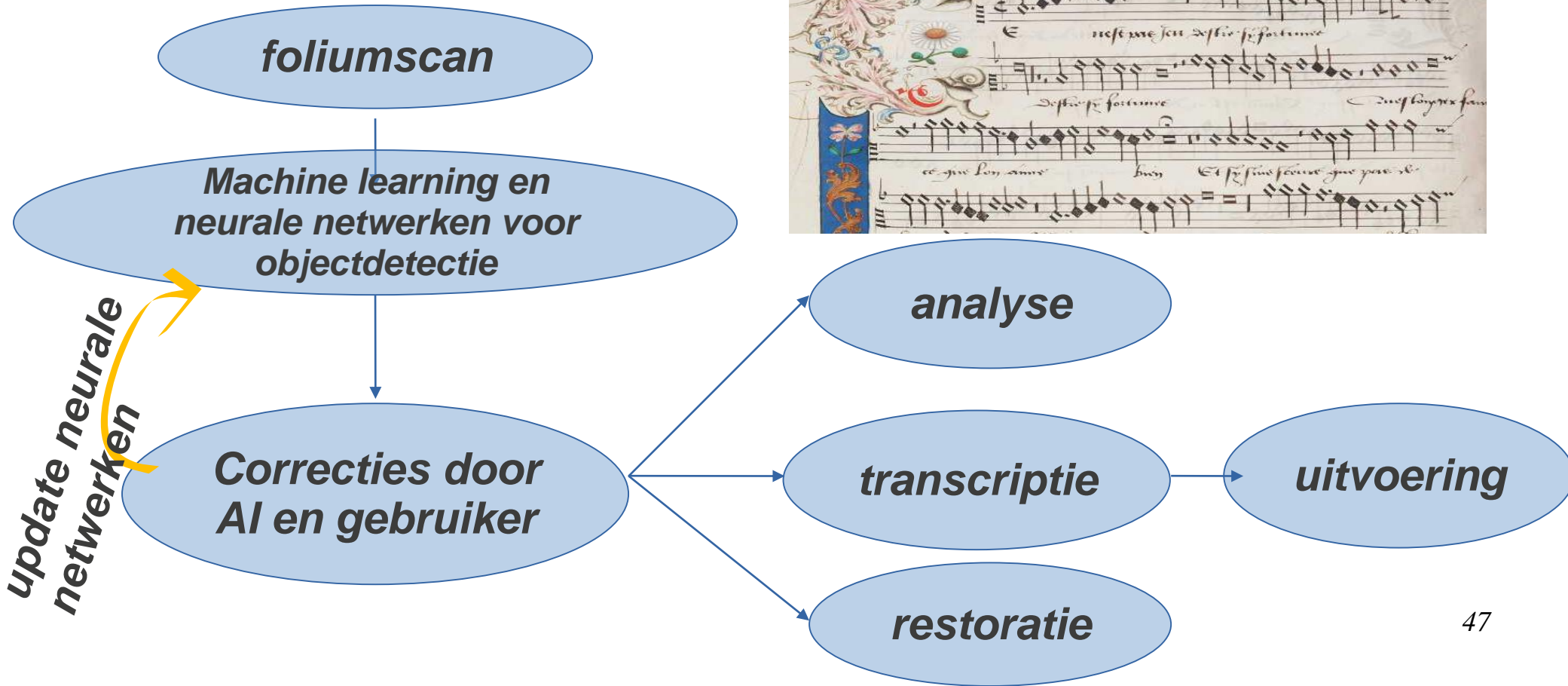

Nootduraties hangen af van omliggende noten

Ligatuur : meerdere noten voor één lettergreep

Ontsluiten van polyfonie: pipeline

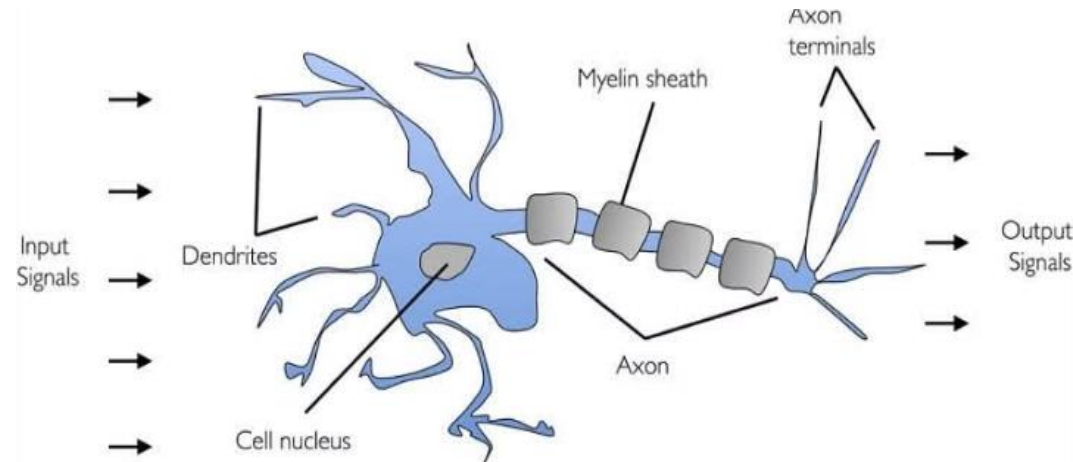
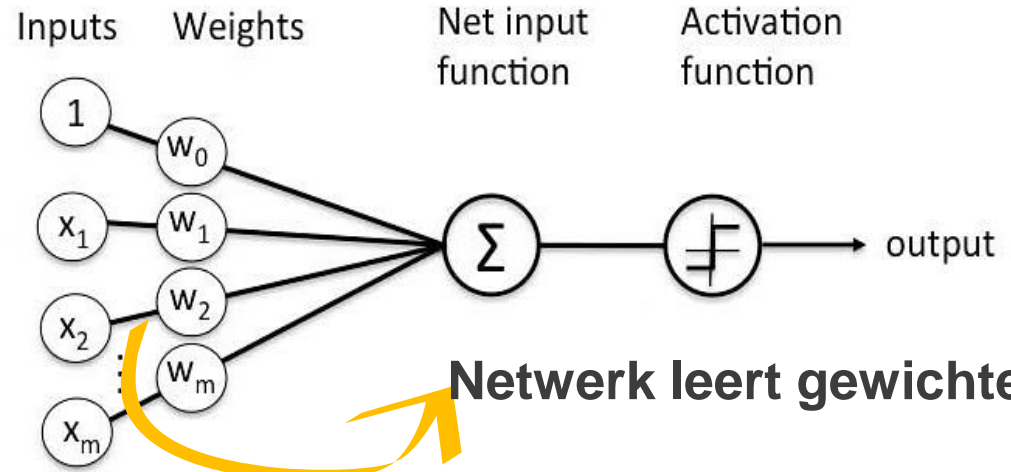
Ontsluiten van polyfonie

Het wiskundig neuron:

Bouwsteen van neurale netwerken;
ontleend aan het biologische neuron,
bouwsteen van het brein

werking

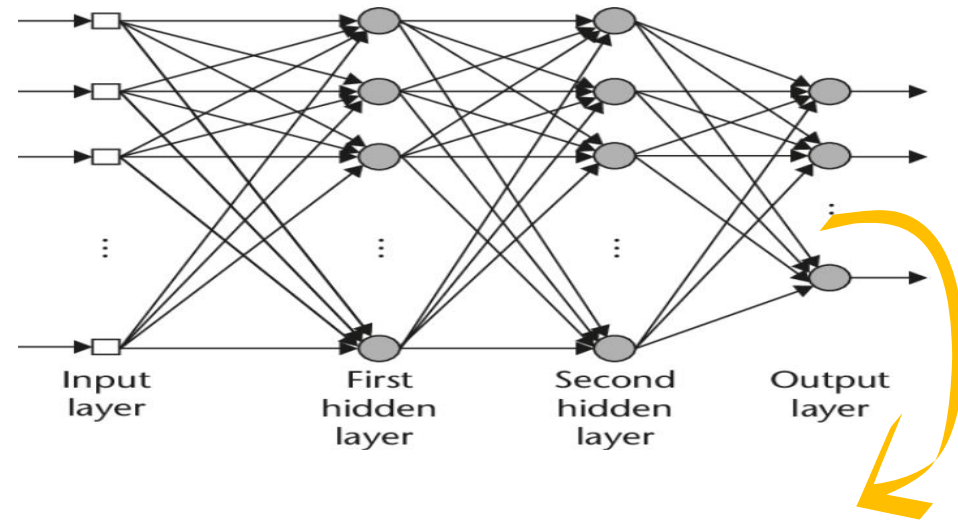
- Ontvangt input van andere neuronen
- Hecht verschillend belang/gewicht aan verschillende inputs
- Sommatie gewogen inputsignalen
- Doorlaten (of niet) van gemoduleerd signaal

Ontsluiten van polyfonie

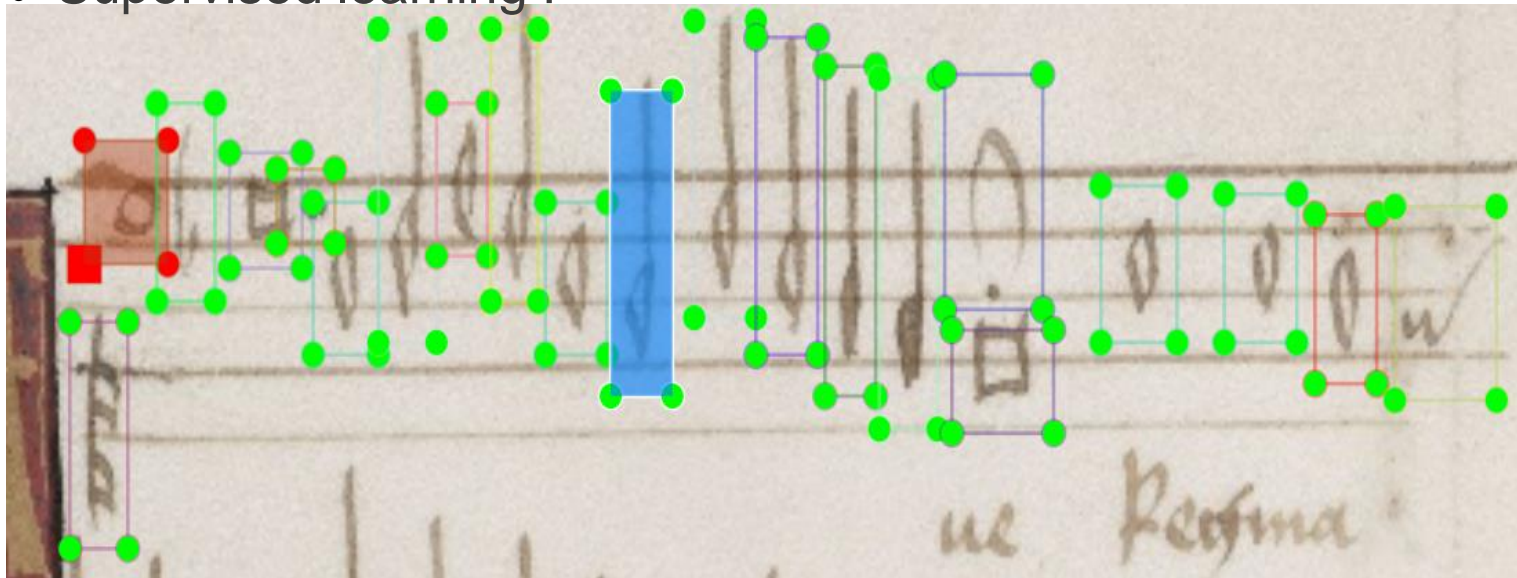
- Verschillende neuronen, in diepe neurale netwerken zijn nodig om visuele patronen te leren (trainen).
- Deze geleerde patronen worden dan gematcht met regio's op afbeelding (convolutie)

Output layer met waarschijnlijkheden voor alle mogelijke classificatiecategorieën

Ontsluiten van polyfonie

- Neurale netwerken hebben véél data nodig om van te leren.
- Expert annotateert handmatig rechthoekjes met duratie en toonhoogte rond symbolen
- Alamire databank, **IDEM**, heeft 80 000 juiste symbolen in 250 folia om van te leren
- Supervised learning !

☒	c clef_11
☒	Pmin
☒	flat_5
☒	breve_4
☒	point
☒	semibreve_6
☒	minim_5
☒	semibreve_3
☒	minim_4
☒	semibreve_6
☒	minim_7
☒	minim_5
☒	minim_6
☒	semiminim_7
☒	semiminim_8
☒	fermata
☒	breve_9
☒	semibreve_6
☒	semibreve_6
☒	semibreve_7
☒	custos_8

Ontsluiten van polyfonie

Enkele moeilijkheden

Inkdoorsijpeling en degradatie zorgen voor *low confidence* matches of verkeerde matches door het neurale netwerk

Het neurale netwerk moet in staat zijn om notatie in verschillende handschriften te herkennen, ook stijlen die niet gezien werden tijdens het trainen

Ontsluiten van polyfonie

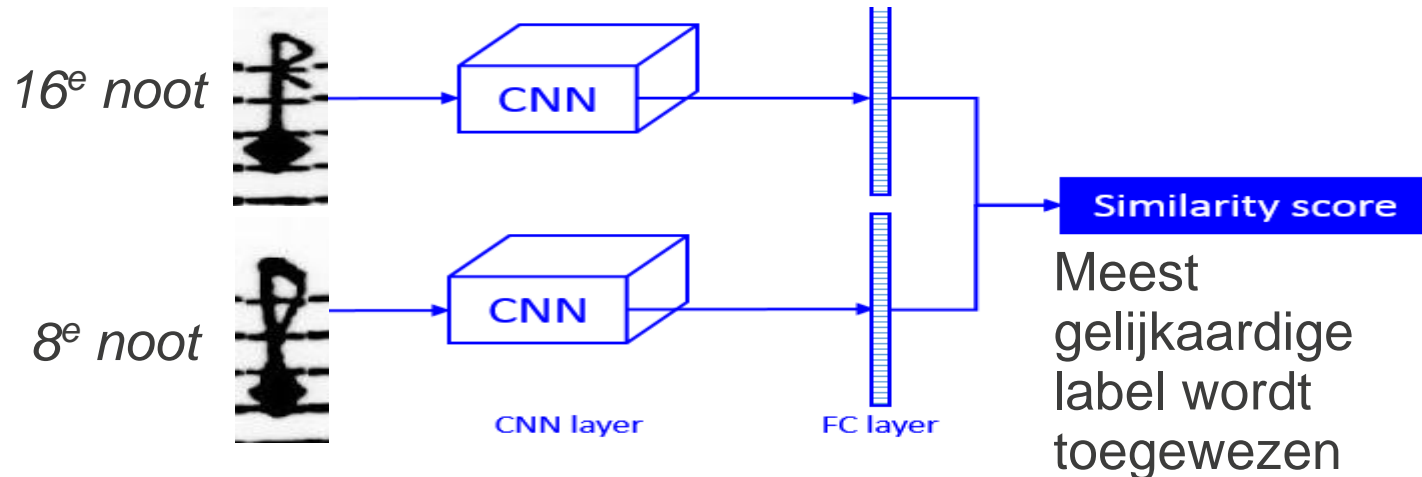
Enkele moeilijkheden

Sommige zeldzame symbolen lijken op elkaar en worden *meestal*, maar niet altijd juist onderscheiden door het initiële objectdetectie netwerk

Siamese netwerken

Symbolen waarover het netwerk onzeker is, worden vergeleken met hoog waarschijnlijke symbolen uit het folium en symbolen uit databank

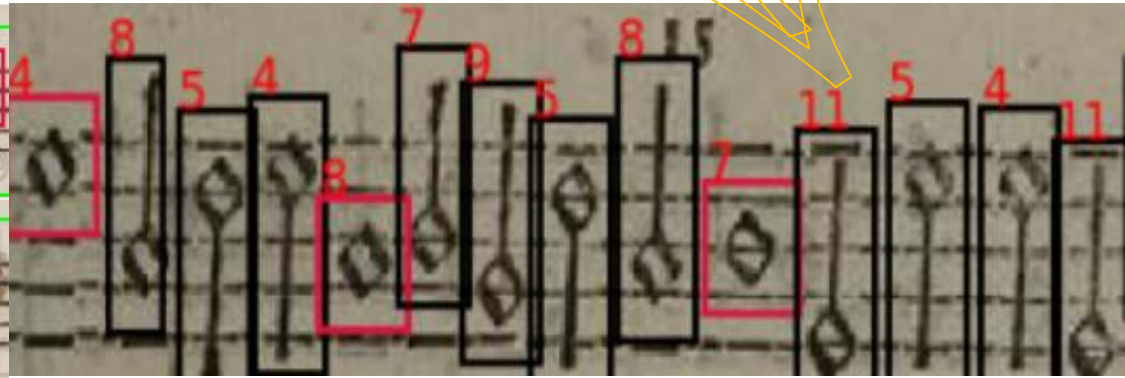
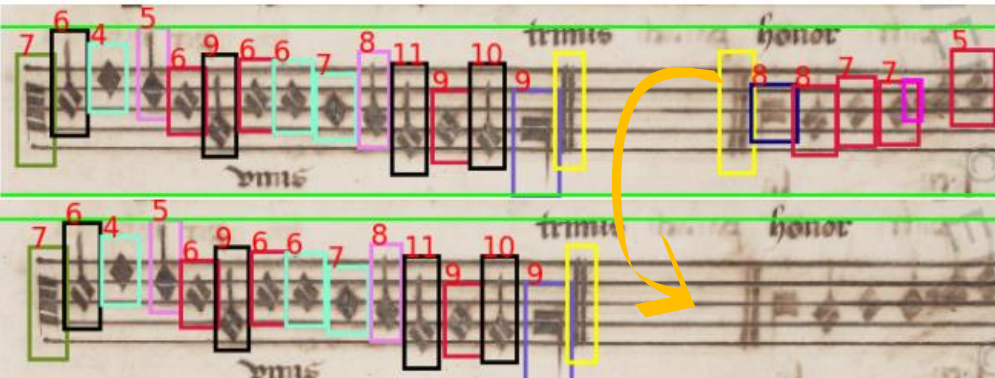
Ontsluiten van polyfonie

Noodzaak van correcties door AI met logica na objectdetectie

Vals positieven ten gevolge van
Inktdoorsijpeling. Corrigeerbaar door logica,
want na dubbele maatstreep

Foutievelijk gedetecteerde nootpositie
corrigeerbaar door taal/tijdreeksmodel
met logica, want septiemsprong

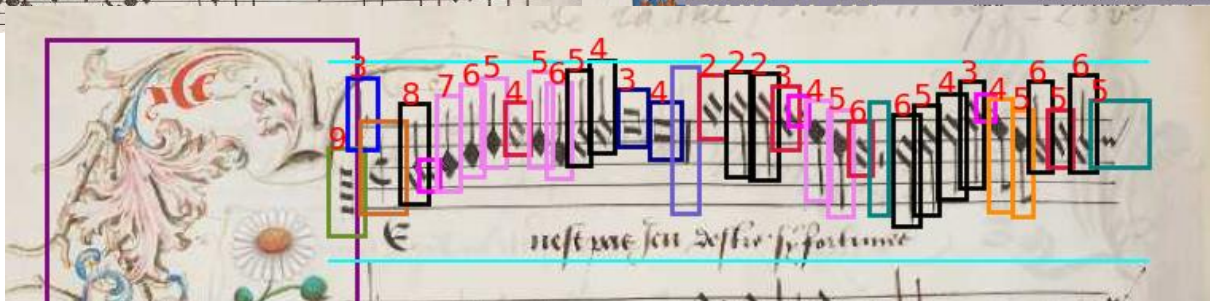
$E4/D4 \approx 15/8$
eerder
dissonant

Ontsluiten van polyfonie

Van
manuscript
tot transcriptie
met AI

Symbol-
detectie met
 $\approx 99\%$
accuraatheid

Ontsluiten van polyfonie

State of the art resultaten voor muziekherkenning door de **kracht van het ensemble**: objectdetectie + taalmodel + siamees netwerk + musicologische heuristieken

To do:

Muziek is innig verwoven met het dagelijkse leven, bronnen bevatten naast muzieknotatie:

illuminaties

heraldiek

tekst

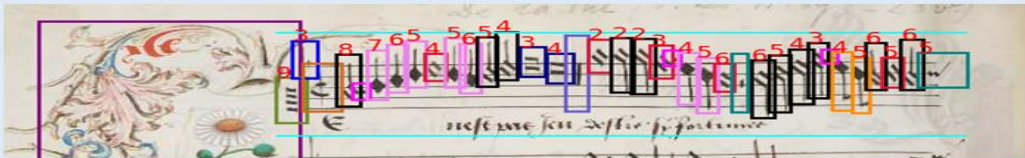

Nood aan multi-disciplinaire benadering....

Flanders AI 2.0

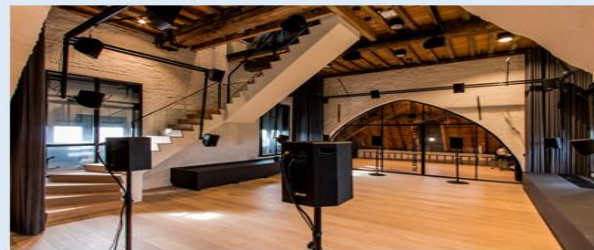
Unlocking Polyphony

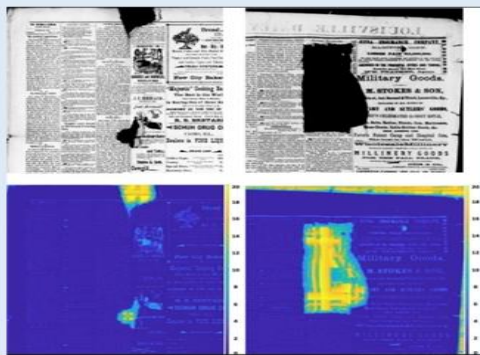
Digital Heritage

Unlocking GLAM Collections

Acoustics as intangible cultural heritage

Unlocking Cultural Heritage Artefacts

The old University

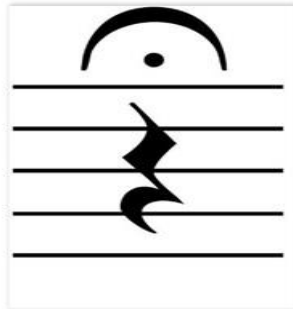
Curation of spoken documents

Multi-, inter- en cross-disciplinariteit:

*wiskunde, fysica, AI, geschiedenis,
ingenieurswetenschappen...*

= de toekomst van alle wetenschappen !

Referenties

Slide 1: Mechels koorboek, exponanza.be

Slide 2: biologielessen.nl

Slide 3: wikipedia.org/wiki/String_vibration

Slide 6: galileo.phys.virginia.edu/classes/152.mf1i.spring02/AnalyzingWaves.htm

Slide 8: pianostreet.com/smf/index.php?topic=64233.msg681347#msg681347

Slide 8: istockphoto.com/fr/photos/guitar-tuner , 4strings.be/nl/snarengids/help-welke-snaren-heb-ik-nodig/

Slide 10: de.wikipedia.org/wiki/Sinus_und_Kosinus

Slide 12: toptal.com/algorithms/shazam-it-music-processing-fingerprinting-and-recognition

Slide 13,14: projectrhea.org/rhea/index.php/Fourier_analysis_in_Music

Slide 18: yoair.com/blog/the-significance-of-greek-muses-in-ancient-and-modern-times/

Slide 19: wikipedia.org/wiki/Sonata_form

Slide 20: gregobase.selapa.net/chant.php?id=6043

Slide 20: youtube.com/@EarlyMusicSources

Referenties

Slide 21: en.wikipedia.org/wiki/Cadence , en.wikipedia.org/wiki/I-V-vi-IV_progression

Slide 24: en.wikipedia.org/wiki/Sampling_%28signal_processing%29

Slide 25: en.wikipedia.org/wiki/Spectrogram

*Slide 27-31: A Wang, An Industrial-Strength Audio Search Algorithm, ISMIR 2003
www.ee.columbia.edu/~dpwe/papers/Wang03-shazam.pdf*

Slide 33-40: <https://tvanwate.github.io/vaia.pdf>

Slide 43-45: Alamari Foundatiton, alamirefoundation.org

Slide 46: M. Thomae, Automatic soring up of mensural music using perfect mensurations

Slide 48: simplilearn.com/tutorials/deep-learning-tutorial/perceptron

Slide 49: stackoverflow.com/questions/42883547/intuitive-understanding-of-1d-2d-and-3d-convolutions-in-convolutional-neural-n

Slide 50: deviantart.com/sklavenbrause/art/We-are-siamese-if-you-please-109129425

Slide 55: T. Tuytelaars, H. van Hamme, T. van Waterschoot, Alamire Foundation, A. Dooms, F. Truyen, Y. Uyttendaele